

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1962.4.01>

VÕITLUS TÖÖLISKONTROLLI EEST EESTIS SUURE SOTSIALISTLIKU OKTOOBRIREVOLUTSIOONI ETTEVALMISTAMISE JA LÄBIVIIMISE AJAL

M. PETROV,
ajalookandidaat

Pärast Veebruarirevolutsiooni oli Venemaa revolutsioonilise proletariaadi poliitilise võitluse eesmärgiks, nagu näitas V. I. Lenin, «(1) osata kõige kindlamal teel läheneda revolutsiooni järgmisele etapile ehk teisele revolutsioonile, mis (2) peab üle andma riigivõimu mõisnike ja kapitalistide valitsuse (Gutškovide, Lvovide, Miljukovide, Kerenskite valitsuse) käest tööliste ja kehvtalupoegade valitsuse kätte»¹. Ühel ajal üldpoliitiliste ülesannetega võitluses proletaarse revolutsiooni võidu eest püstitas V. I. Lenin ülesanded ka majandusliku võitluse alal, eelkõige võitlusloosungi töölistikontrolli kehtestamiseks tootmise ja saaduste jaotamise üle.² Nii need ülesanded kui ka kõnesolev loosung olid kodanlik-demokraatliku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ülekasvamise leninliku plaani lahutamatuks osaks.

Kahjuks on siiani vähe uuritud majandusliku võitluse, eriti aga töölistikontrolli eest Eestis Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise ja läbiviimise ajal peetud võitluse ajalugu. Selles küsimuses on ilmunud ainult B. Verhoveni ja M. Seleznjovi lühikirjutis³. Üsna tagasihoidlikku tähelepanu on Eesti tööstuse sotsialistlikule ümberkujundamisele osutatud ka V. Reimani uurimuses «Eesti bolševikud võitluses nõukogude võimu eest aastail 1917—1918»⁴. Kõige selle tõttu puudub meil siiani vajalik ülevaade töölistikontrolli küsimusest Eestis kõnesoleval ajajärgul. Käesolevas artiklis, mis olulisel määral põhineb seni kasutamata arhiivmaterjalidel, tehakse katset seda lünka mõnel määral täita.

*

Bolševike Veebruarirevolutsiooni-järgse majandusprogrammi nõuded formuleeris V. I. Lenin kõige konkreetsemalt oma Aprilliteesides. Programm ise aga võeti vastu VSDT(b)P VII ülevenemaalisel (aprilli-)konverentsil ja kinnitati VI kongressil; oma edasise arenduse sai ta V. I. Lenini geniaalsetes töödes «Ähvardav katastroof ja kuidas selle vastu võidelda», «Kas bolševikud suudavad riigivõimu enda käes hoida?» jt., mis on kirjutatud sotsialistliku revolutsiooni vahetu ettevalmistamise päevil.

Tööstuse osas nägi too bolševike partei majandusprogramm ette suurtööstuse nationaliseerimise, kõikide suuremate pankade ühendamise üheks rahvuspangaks ja töölistikontrolli kehtestamise tootmise ja saaduste jaotamise üle. Viimane oli sel perioodil Kommunistliku Partei majandusliku platvormi olulisemaid nõudimisi.

¹ V. I. Lenin, Teosed, 23. kd., lk. 324.

² Sealsamas, lk. 325.

³ Б. Г. Верховень и М. С. Селезнев, Борьба за рабочий контроль над производством в Эстонии (1917—1918 гг.). «История СССР» 1957, № 3.

⁴ Tallinn, 1957.

Oma Aprilliteesides õpetas V. I. Lenin, et meie ees seisab «mitte sotsialismi «sisse-seadmine» kui meie *otsene* ülesanne, vaid ainult ühiskondliku tootmise ja saaduste jaotamise viivitamatu allutamine tööliste saadikute nõukogude *kontrollile*».⁵

Tööliskontrolli tootmise ja saaduste jaotamise üle käsitas V. I. Lenin kui võitlusvahendit nõukogude võimu ja sotsialistliku revolutsiooni eest, kui tööliste ettevalmistamise tähtsaimat tingimust mitte ainult kodanluse poliitilise, vaid ka majandusliku võimu kukutamiseks. VSDT(b)P VII ülevenemaalise (aprilli-)konverentsi otsustes seisab V. I. Lenini ettepanekul: «Revolutsiooni võitude viivitamatuks kindlustamiseks ja laiendamiseks kohapeal on tarvis, tuginedes kohaliku elanikkonna kindlale enamusele, igakülgsest arendada, organiseerida ja tugevdada omaalgatuslikke aktsioone, mis taotlevad vabaduste teostamist, kontrevolutsiooniliste võimude tagandamist, majandusliku iseloomuga abinõude läbiviimist — kontrolli tootmise ja jaotamise üle jne.»⁶

Tööstuse laostatuse, transpordi ja finantside korrast äraoleku, tootluskriisi ja suureneva elukalliduse, läheneva nälja ja majandusliku katastroofi tõttu oli tööliskontroll hädavajalik. Tema abil oli proletariaadil võimalik edukalt võidelda materiaalsete väärtuste riisumise, maa rikkustesse barbaarse suhtumise ning kodanluse poolt töörahva hulkade ohjeldamatu ekspluateerimise ja majandusliku katastroofi vastu. «Katastroofist pääsemise tee seisab ainult tegeliku tööliskontrolli kehtestamises saaduste tootmise ja jaotamise üle.»⁷

Tööliskontrolli kehtestamine ei tähendanud veel sotsialismi, kuid oli siiski tohtu samm sotsialismi poole: ta õõnestas kodanluse võimu majanduslikku alust ja tugevdas töölisklassi majanduslikku positsiooni revolutsiooni arendamisel.

Liikumine tööliskontrolli kehtestamiseks tööstuses algas varsti pärast Veebruarirevolutsiooni. Ta oli tekkinud kui altpoolt tulev nõudmine, kui töörahva hulkade loomingu, millele oli viinud ajalooline areng. V. I. Lenin kirjutas selle kohta: «Ei ole enne kusagil olnud» niisugust laost, niisuguseid veriseid õudusi, niisugust viletsust, niisugust *kogu kultuuri kokkuvarisemist*. Mitte kellegi kärsitu vaim, mitte kellegi propaganda, vaid objektiivsed tingimused, kogu see kultuuri ennenägematu kokkuvarisemine, sunnivadki üle minema tootmise ja jaotamise kontrollimisele, pankade ja vabrikute jm. kontrollimisele.»⁸

Seega olid objektiivsed tingimused olnud need, mis sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistamise ja läbiviimise ajal tõstsid päevakorra vajaduse kehtestada tööstuse üle tööliskontroll.

*

Eestis astuti esimesed sammud tööliskontrolli teostamiseks otsekohe pärast Veebruarirevolutsiooni võitu. Alustati sellega, et võeti päevakorra seismajäänud tehaste uuesti käikulaskmine, 8-tunnilise tööpäeva kehtestamine, töötasu tõstmine jne. Karmi vabrikurežiimi asemele kehtestati uus, ajavaimule vastav sisekord.

4. märtsil 1917 kandis Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee esimees Nõukogu istungil ette, et ta pidas neis küsimustes läbirääkimisi suuremate tehaste — Vene-Balti ja Bekkeri — administratsiooniga ja leppis kokku 8-tunnilise tööpäeva sisseseadmise kohta alates 8. märtsist. Nõukogu tegi Täitevkomiteele ettepaneku välja anda päevakäsk, millega kõigis Tallinna tehastes ja vabrikutes kehtestataks 8-tunniline tööpäev.⁹ Sellesisuline päevakäsk, milles nõuti ka töö uuesti alustamist 6. märtsil, avaldatigi veel samal päeval¹⁰ ning ajavahemikul 6.—9. märtsini alusta-

⁵ V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., lk. 5.

⁶ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. I osa. Tallinn, 1956, lk. 340.

⁷ V. I. Lenin, Teosed, 24. kd., lk. 473.

⁸ Sealsamas, lk. 406.

⁹ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik. Tallinn, 1957, lk. 37 ja 38.

¹⁰ «Ревельский наблюдатель» 6 марта 1917.

tigi tööd, kusjuures tööpäev lühendati 8-tunniliseks. Mõningates ettevõtetes ja merekindluse ehitustöödel tõsteti ka palka.¹¹

7. märtsil 1917 võttis Narva Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu vastu määruse, mis nägi ette, et tööd tuleb uuesti alustada 9. märtsil ning kehtestada kõigis tööstusettevõtetes 8-tunniline, laupäeviti ja pühade-eelsetel päevadel aga 6-tunniline tööpäev. Alaealistele (kuni 16 a. vanuseni) määrati tööpäeva pikkuseks 4 tundi. Ettevõtjatelt nõuti, et nad maksaksid tööliste palka ka revolutsiooni kestel vahelejäetud päevade eest ning võtaksid tööle tagasi kõik tööliselised, kes olid vallandatud streikidest osavõtmise ja peremeestega toimunud teiste konfliktide pärast.¹²

Oma olemasolu esimestest päevadest peale oli töölikontrolli üheks ülesandeks tehaste ja vabrikute administratsioonist minema kihutada kõige reaktioonilisemad, kõige vihatumad elemendid, kes innukalt olid teeninud isevalitsust ja kapitali ning silma paistnud tööliste ekspluateerimisel ja mõnitamisel. Nii vallandati 1917. aastal märtsi algul Sindi kalevivabriku tööliste nõudmisel tehniline direktor.¹³ Tallinna sadama tööliselised ja teenistujad kihutasid minema meistrid ja sadama ülevaataja. Pärnu Mere-meeste Ametiühing vallandas sadama ülema ja ülevaataja.¹⁴ Tallinna raudteejaama teenistujad tegid sedasama jaamaülema abi, liiklusrevideendi ja kaubakontori juhatajaga.¹⁵ Märtsikuu alguses arreteerisid tööliselised peaaegu kogu Vene-Balti Laevaehitustehase kõrgema administratsiooni. Paljudes Tallinna tehastes kärutati vihatud meistrid värava taha.¹⁶ Umbusaldus tehaseadministratsiooni vastu võttis Tallinna tööstusettevõtetes laia ulatuse ning seda arutati omaette küsimusena 5. märtsil toimunud Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu istungil.¹⁷

6. märtsil otsustas Tallinna Töölise ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu kehtestada kontrolli Tallinna Sõjatööstuskomitee tegevuse üle. Komitee koosseisu määrati tööliste esindajad ning loodi tema juures lepituskoda.¹⁸

Pisut hiljem arutas Tallinna Nõukogu vabrikute, tehaste ja merekindluse ehitustööde kontrollimise küsimust ning tegi Täitevkomiteele ülesandeks välja töötada vastav projekt.

4. aprillil esitaski Täitevkomitee Tallinna Nõukogule määruse «Erinõupidamine sõjatööstuse alal» projekti, mille arutamisel puhkesid ägedad vaidlused küsimuses, millised ülesanded pidid nõupidamisele jääma — kas täidesaatvad või ainult kontroll. Enamik Nõukogu liikmetest oli selle poolt, et kuigi nõupidamine võtab endale peamiselt kontrolli, ei tohiks ta loobuda aktiivsest sõjatööstuse juhtimisest ja mitte kartma kanda vastutust selle eest. Nõukogu võttis kaitsealase erinõupidamise volinikult, kelleks oli merekindluse komandant, üle tehastenõupidamisealase asjaajamise.

Kõige otsustavamalt ja järjekindlamalt pidasid võitlust tööstusettevõtetes töölikontrolli sisseseadmise eest 1917. aasta märtsis loodud vabriku- ja tehasekomiteed (töölisvanemate nõukogud) ja ametiühingud, kellede tegevus toimus eranditult bolševike juhtimisel.

Töölikontrolli kehtestamise eest võideldes tegelesid vabriku- ja tehasekomiteed kõige mitmekesisemate ülesannete lahendamise ja määrasid ise oma kompetentsi kuuluvad küsimused. Nii võitlesid nad 8-tunnilise tööpäeva, minimaalpalga tõstmise, töötingimuste, ohutustehnika, toiduainetega varustamise ja elamistingimuste parandamise eest, organiseerisid töölistmiilitsa ja hakkasid kaasa rääkima tööliste tööle võtmisel ning vallandamisel. Suurt tähelepanu pöörasid nad ka tootmisküsimustele: võitlesid ettevõtete sulgemise vastu, otsisid tehastele vajalikku toorainet ja kütust ning

¹¹ ORRKA (= Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklik Keskarhiiv), f. P-1216, nim. 1, s.-ü. 3, l. 2.

¹² Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 45.

¹³ RAKAL (= NSV Liidu Riiklik Ajaloo Keskarhiiv Leningradis), f. 23, nim. 27, s.-ü. 360, l. 113.

¹⁴ NSVL ORRKA, f. 6935, nim. 6, s.-ü. 77, l. 10 ja 11.

¹⁵ ORRKA, f. P-1216, nim. 1, s.-ü. 3, l. 69.

¹⁶ «Kiir» 22. märtsil 1917.

¹⁷ ORRKA, f. P-1216, nim. 1, s.-ü. 4, l. 3.

¹⁸ Sealsamas, l. 5.

astusid vastu kapitalistide katsetele desorganiseerida tootmist. Niimoodi kujunesid nad ka töölikontrolli organiteks.

Vastavalt vabriku- ja tehasekomiteede ees seisvatele ülesannetele kujunes välja ka nende struktuur, mille koostisosadeks olid töölisvanemate nõukogu, täitevkomitee, mitmesugused komisjonid ja seksioonid.

Vene-Balti Laevaehitustehase töölisvanemate nõukogul näiteks oli kontrolli-, meistrite, tööliste ja teenistujate tööle võtmise ja vallandamise registreerimise, toorainete puuduse uurimise, korteri- ja kütte-, elamu- ja sanitaar-, isikulise koosseisu tööle palkamise avalduste läbivaatamise, sõjaväelaste perekondadele makstava abiraha ja kultuurhariduslik komisjon ning lepituskoda.¹⁹ Töölisvanemate nõukogu täitevkomitee oli 13-liikmeline:²⁰ tehase iga 200 töölise kohta valiti sellesse üks töölisvanem.

1. juulil 1917 loodi Vene-Balti Laevaehitustehase töölisvanemate nõukogu juurde tööõnukogu, kuhu kuulus kuus töölisvanemat ja kaks inseneri tehase juhatuse poolt. Tema ülesandeks oli tagada, et tehas oleks varustatud töötellimustega.²¹

Sellest, kuidas Vene-Balti tehase töölisvanemate nõukogu võitles töölikontrolli eest Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise päevil, saame küllaltki hea pildi tehase direktori kaebekirjast, mille ta 10. mail 1917 saatis Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomiteele. Direktor kurdab, et Vene-Balti tehase töölisvanemate nõukogu olla Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Täitevkomitee instruksiooniga kindlaks määratud piirid kaugelt ületanud. «Jättes vanematena täitmata oma vahetuid funktsioone, viibivad nad kohapeal harva ja nende töö seisab peamiselt selles, et tehase juhtimisse vahele segada,» kaebab direktor ja jätkab: «Nad püüavad endile saada diktaatori võimu kuni ametnike puhkuste ja komandeerimiste kontrollimiseni, kirjutades kohalikule miilitsale ette, et ametnikele ei antaks tõendit Tallinnast välja- ja tagasisõiduks, kui minu poolt väljaantud tunnistusel pole vanemate pealdist. Veel rohkem: vanemate nõukogu takistab ametnike palkamist, vaatamata sellele, et kõigist uutest tööle võetud ametnikest teatatakse viivitamatult vanemate nõukogule, kuigi instruksiooni mõtte kohaselt ei ole vanemate nõukogul ametnikega mingisugust tegemist. Teeb omavoliliselt ametnikega lõpuarveid jne.»²²

Samas vaimus tegutsesid töölisel ka teistes Tallinna tööstusettevõtetes ja Peeter Suure merekindluse ning sadama ehitamisel. 1917. aasta mais teatas podrätsik V. I. Gleb-Košanski sadama ehitajale, et töölisvanemate nõukogu ning Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee segavad end tema tegevusse tööliste palkamisel ja vallandamisel.²³

Töölikontrolli tegevus kindluse ja sadama ehitustöödel aga ei piirunud ainult tööliste palkamise ja vallandamise küsimustega. Bolševikud taotlesid siin märksa laialt ulatuslikuma kontrolli kehtestamist, sest kasutades merekindluse ja sadama ehitustööde «salajasust» sirmina, rikastus nende töödega seotud kodanlus ilma mingeid piire pidamata. Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu poolt loodud kindluse ja sadama ehitamise juurdlskomisjon avastas ehitustöödel laialdasi kuritarvitusi. Insener-tehnilised töötajad olid omanutanud ehitusmaterjale ja raha ning kasutanud neid isiklike svuliate ja villade ehitamiseks.²⁴

Pärast seda, kui Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee oli tutvunud juurdlskomisjoni materjalidega, reorganiseeris ta kindluse ja sadama ehitamist korraldava komitee: nüüdsest peale kuulusid tema koosseisu kuus revolutsioonilis-demokraatlike organisatsioonide esindajat.²⁵

Töölikontroll organiseeriti ka Muhu väina kindlustatud positsiooni ehitustöödel.

¹⁹ RAKA (= Eesti NSV Riiklik Ajaloo Keskarhiiv), f. 1804, nim. 3, s.-ü. 675, l. 17 ja 69.

²⁰ Sealsamas, l. 54 ja 65.

²¹ RAKA, f. 218, nim. 2, s.-ü. 18, l. 40.

²² Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 143.

²³ RAKA, f. 87, nim. 1, s.-ü. 41, l. 3.

²⁴ ORRKA, f. P-1216, nim. 1, s.-ü. 3, l. 26.

²⁵ Sealsamas.

1917. aasta kevadel loodi selle kindlustatud positsiooni ehitustööde eri piirkondades tööliste komiteed, maikuus aga organiseeriti nende ehitustööde keskkomitee.²⁶ Komiteede loomisel ehituspiirkondades määrati kindlaks ka nende ülesanded, mis seisid igakülgse kontrollis, s. o. tuli jälgida tööde käiku jaoskonnas, hoolitseda tööliste tootlustamise eest, kaitsta nende huve ettevõtjate ees, kontrollida rahalisi operatsioone ja tööliste ning teenistujate tööle võtmist ja töölt vallandamist, välja töötada tööhinded ning kanda hoolt tööolude parandamise eest.²⁷ Peale kontrollimise tegelesid tööliste komiteed ka ehitustööde seisukohalt vajalike saeveskite natsionaliseerimisega saksa parunitele kuuluvates mõisates.²⁸ Nina-Undva piirkonna ehitustööde ettevõtjalt võttis tööliste komitee allkirja, millega too kohustus ausalt kohaliku komiteega käsi-käes töötama ning ei midagi komitee teadmata ette võtma ega otsustama.²⁹

Võitlust töölistekontrolli eest Muhu väina kindlustatud positsiooni ehitustöödel juhtisid bolševikud Vilto, Novikov ja teised, kes saavutasid, et tööliste komiteed ei piirdunud ainult kontrollimisega, vaid tegelikult juhtisid positsiooni ehitustöid. Seda bolševike poliitikat viisid ellu paljud piirkonnakomiteed.³⁰

Suurt osa võitluses töölistekontrolli eest etendas bolševistlik ajakirjandus, mis mõjutas töölisi ideelis-poliitiliselt, üldistas töölistekontrolli alal saadud praktilisi kogemusi ja näitas teed kontrolli edasiarendamiseks. Ulatuslikult valgustati siin vabriku- ja tehasekomiteede moodustamist ning nende kontrollfunktsioonide arengut, ametiühingute organiseerimist, töölisteliitide loomist tööstusettevõtetes jne. Oma juhtkirjas, mis oli pühendatud ajalehe «Utro Pravdõ» ees seisvate ülesannete valgustamisele, kirjutas toimetuse, et ta toetab tööliste püüt töölistekontrolli teostamisel tööstusettevõtete üle ning töötehnikat ja töökorraldamise oskuse teadlikku omandamist kõikides tootmisharudes.³¹

Ajaleht «Kiir» avaldas oma lehekülgedel arvukaid materjale maa majanduslikust olukorrast ning lähenevast laosest, tööliste elu- ja töötingimustest ning võitlusest töölistekontrolli eest. Kirjutises «Sõjakäik tööliste vastu», mis ilmus 26. mail 1917, paljastati kodanluse rahvavastast poliitikat, näidati tööliste olukorra halvenemist ning räägiti kokku võttes, et «revolutsiooniline demokraatia nõuab, et tootmise ja jaotuse kontroll läheks tööliste ja soldatite saadikute nõukogu kätte, siis jääb kapitalistide käsi, mis on tõstetud lõõgi andmiseks revolutsioonile, õhku rippuma».³²

Ühes järgmises numbris kutsus «Kiir» töölisi ja talupoegi üles vabrikuid ja tehaseid oma kätte võtma.³³

1917. aasta juuni algul tegi «Kiir» ettepaneku kutsuda töölisteliikumise eluliste küsimuste arutamiseks lähemal ajal Petrogradi eeskujul kokku vabriku- ja tehasekomiteede ning ametiühingute konverents. Ühtlasi avaldati konverentsi päevakord, millesse oli võetud järgmised küsimused: 1) tööstuse olukord Tallinnas, 2) tootmise kontroll ja juhtimine ettevõtetes, 3) vabriku- ja tehasekomiteede ülesanded, 4) tööpuudus ja tööstuse demobilisatsioon, 5) vabriku- ja tehasekomiteede osa ametiühingulises liikumises, 6) tööbörssidest ja kooperatiividest, 7) vabriku- ja tehasekomiteede keskorgani loomine ning koostöö Ametiühingute Keskbürooga.³⁴ Nagu näeme, oli päevakorra üheks esimeseks punktiks töölistekontrolli küsimus. Ka enamik teistest punktidest oli seotud selle küsimusega. Konverentsi kokkukutsumise eeltööd olid pandud organiseerimiskomisjonile, kelle eesotsas oli aktiivne Tallinna ametiühingutegelane bolševik Kuznetsov.

Konverents, millest võttis osa üle 130 Tallinna ametiühingute ning vabriku- ja tehasekomiteede tegelase, kes esindasid 44 tuhandet organiseeritud töölist, avati 10. mail töölistorganisatsioonide majas ja ta kestis kümme päeva.

Oma töö lõpul võttis konverents vastu otsuse, milles kõigile töölistevanemate nõu-

²⁶ ORRKA, f. P-1303, nim. 1, s.-ü. 5, l. 18.

²⁷ Sealsamas, s.-ü. 8, l. 2.

²⁸ Sealsamas, l. 8.

²⁹ Sealsamas, l. 12.

³⁰ Sealsamas, l. 20, 24, 27—29.

³¹ «Утро правды» 17 мая 1917.

³² «Kiir» 29. mail 1917.

³³ «Kiir» 27. mail 1917.

³⁴ «Kiir» 2. juunil 1917.

kogudele, ametiühingutele ja nende keskorganitele tehti ettepanek kindlasti ellu viia kõik konverentsi otsused, nende hulgas ka lõppistungil vastuvõetud, mis käsitlesid energilist võitlust majandusliku, toitusolude ja tööstuse laose vastu ning aktiivsel organiseeritud osavõttu ettevõtete elust kohtadel.³⁵ Lõpuks võttis konverents rõhuva hääleteenamusega vastu Petrogradi vabriku- ja tehasekomiteede konverentsi resolutsiooni tööliskontrolli küsimuses, mille oli koostanud V. I. Lenin. Resolutsioon avaldati Tallinna bolševistliku ajalehe «Utro Pravdõ» 7. juuni numbris.

Tallinna ametiühingute ning vabriku- ja tehasekomiteede konverents toimus eranditult bolševike mõju all. Rõhuva hääleteenamusega võeti igas küsimuses vastu bolševistlikud resolutsioonid. Konverents mobiliseeris töölisi võitluse majandusliku laose vastu ja tööliskontrolli eest ning soovitas neil veelgi aktiivsemalt kaasa rääkida vabrikute ja tehaste elus. Samuti kutsuti töölisi üles veelgi arvukamalt ametiühingutesse ühinema.

Konverentsi otsused aktiveerisidki töölisi ning nad hakkasid bolševike juhtimisel veelgi visamalt taotlema tööliskontrolli elluviimist ning otsustavamalt end segama vabrikute ja tehaste administratsiooni tegevusse.

Murranguliseks momendiks võitluses tööliskontrolli eest tööstusettevõtetes oli Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit, mis tegi proletariaadist juhtiva, valitseva klassi.

Võtnud poliitilise võimu oma kätte, tuli proletariaadil, lähtudes majandusseadusest, et tootmissuhted peavad tingimata vastama tootmisjõudude iseloomule, ühiskonna majanduslikud alused põhjalikult ümber korraldada, s. o. likvideerida eraomand tööriistade ja vahendite osas ning asendada see ühiskondliku, sotsialistliku omandiga.

Nõukogude valitsusel aga ei olnud võimalik tööstust otsekohe ja vahetult natsionaliseerida. Natsionaliseerimise tähtajad ja tempo olenesid sellest, kuivõrd kiiresti suutis töölisklass omandada tööstuse juhtimise oskuse, mis tal esialgu veel puudus. Otsekohe ei saanud natsionaliseerida ka sellepärast, et neli aastat kestnud sõja ja kapitalistide ning mõisnike valitsemise tagajärjel oli maa majandusliku katastroofi äärel viidud.

Olukorda arvestades rakendas Kommunistlik Partei tööliskontrolli kui nõukoguliku majandamise esimest praktilist kooli ja üleminekuastet tööstuse juhtimisele tööliste poolt.

«Meie loosungiks oli algul tööliskontroll,» rääkis V. I. Lenin VI ülevenemaalisel erakorralisel nõukogude kongressil. «Me ei kehtestanud sotsialismi otsekohe dekreedid korras kogu meie tööstuses, sest sotsialism võib välja kujuneda ja kindlustuda vaid siis, kui töölisklass õpib valitsema, kui kindlustub töölistmasside autoriteet. Ilma selleta on sotsialism vaid vaba soov. Sellepärast seadsime me sisse tööliskontrolli, teades, et see on vastuoluline samm, poolik samm, kuid on vajalik, et töölised ise võtaksid käsile suure ürituse — hiiglasuure maa tööstuse ehitamise ilma ekspluataatoriteta, ekspluataatorite vastu.»³⁶

V. I. Lenin, kes tööliskontrolli sisseseadmisele kogu maal andis erakordselt suure tähtsuse, töötas otsekohe pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu välja «Tööliskontrolli määruuse projekti», milles ta fikseeris kontrolli ülesanded ning tema organite õigused ja kohustused. See projekt avaldati 1917. aasta 3. novembri «Pravdas» ja ta etendas suurt osa tööliskontrolli sisseseadmises, olles aluseks Ülevenemaalise Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Kesktäitevkomitee poolt 14. novembril 1917 vastuvõetud tööliskontrolli dekreedile, mis avaldati 16. novembril V. I. Lenini allkirjaga.

Dekreedis öeldakse: «Rahvamajanduse plaanipärase reguleerimise huvides organiseeritakse kõigis tööstuslikes, kaubanduslikes, panganduslikes, põllumajanduslikes, transpordi-, kooperatiivsetes, tootmisühingute jt. ettevõtetes, kus kasutatakse palgatöölisi või antakse tööd kojuviimiseks, tööliskontroll tootmise, ostu, produktide ja toormaterjalide müügi, nende säilitamise, aga ka ettevõtte rahandusliku külje üle.»³⁷

³⁵ «Kiir» 5. juunil 1917.

³⁶ V. I. Lenin, Teosed, 28. kd., lk. 121.

³⁷ Декреты Советской власти, т. I. Москва, 1957, lk. 83.

Dekreet andis kõigile ettevõtte töölisele õiguse oma valitud organite — vabriku- ja tehasekomiteede ning töölisvanemate nõukogude — kaudu osa võtta töölikontrollist. Kontrolli organitesse kuulusid ka ettevõtte teenistujate ja tehnilise personali esindajad. Selle aktiga tegi Nõukogude valitsus lõpu kodanlike spetsialistide sabotaažile, võites nad noore Nõukogude riigi poole.

Dekreet nägi ette ametiühingute ning vabriku- ja tehasekomiteede esindajatest koosneva töölikontrolli kohaliku nõukogu kui tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogu organi loomise igas suuremas linnas, kubermangus ja tööstusrajoonis.

Töölikontrolli organitele anti õigus hoida oma silm peal «tootmisel, kehtestada ettevõttes töönorme ning astuda samme toodangu omahinna väljaselgitamiseks»³⁸. See punkt andis tööliste kätte kõige tähtsamad hoovad tootmise organiseerimiseks, ilma milleta polnud võimalik ettevõtte tööd juhtida ega kontrollida.

Dekreet tegi lõpu ka kommertssaladustele. Ettevõtte omanikud olid kohustatud töölikontrolli organitele varjamatult esitama kõik arveraamatud, aruanded ja kogu ärilise kirjavahetuse. Tänu sellele said töölikontrolli organid oma kätte kõik niidid ning nende ees avanesid kapitalistliku ettevõtte saladused kogu ulatuses. Töölikontrolli organite otsused olid ettevõtjatele kohustuslikud.

Töölikontrolli juhtimiseks kogu riigis nägi dekreet ette ülevenemaalise töölikontrolli nõukogu loomise, kõik vabriku- ja tehasekomiteede tegevust piiravad seadused ja ringkirjad tühistati.

Pärast Oktoobrit muutub töölikontroll sotsialistlikuks ürituseks, mille eesmärgiks on ühiskonna majanduslik ümberkorraldamine, töölisorganisatsioonid aga kujunevad uue riigiaparaadi koostisosaks. «Neil päevil said töölisel tootmise kontrolli seaduse,» märkis V. I. Lenin Petrogradi Nõukogu istungil 4. (17.) novembril 1917 ja lisas: «Selle seaduse kohaselt on vabriku- ja tehasekomiteed riigiasutused. Selle seaduse peavad töölisel viivitamatult ellu viima.»³⁹

Eesti töölisel võtsid Nõukogude valitsuse dekreedil töölikontrolli kohta vastu vastumustusega. Nii tervitasid Narva metallitöölised oma 23. novembri üldkoosolekul seda kui vahendit, mis annab neile avarad võimalused võitluseks ettevõtjate sabotaaži ning majandusliku laose vastu.⁴⁰

Eestis alustati dekreedil kohaselt töölikontrolli teostamist kohe pärast Oktoobri-revolutsiooni võitu ning nõukogude võimu kehtestamist. Otsustavat osa etendas selles Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu ja Sõja-revolutsioonikomitee, kes oli loodud Oktoobri relvastatud ülestõusu eelõhtul Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee juures.

Sõja-revolutsioonikomitee hakkas aktiivselt kaasa rääkima ettevõtete, raudteede jli. tegevuse juhtimisel.

27. oktoobril 1917 otsustas Sõja-revolutsioonikomitee viivitamatult uuesti käiku lasta Tallinna hoburaudtee, mis kuulus Belgia kapitalile. Tööliste ja teenistujate nõudmised rahuldati täielikult ning tehti neile korraldus jääda oma töökohtadele. Hoburaudtee valitsemiseks loodi Sõja-revolutsioonikomitee ees vastutav kontrollkomisjon, kelle koosseisu kuulusid tööliste, teenistujate, Sõja-revolutsioonikomitee ja ettevõtjate esindajad. Sõja-revolutsioonikomitee poolt saadeti komissarina kontrollkomisjoni Töölisvanemate Nõukogu Keskkomitee liige E. Klemmer.

Tööpuuduse vähendamiseks otsustas Sõja-revolutsioonikomitee VSDT(b)P Tallinna Komitee 1917. aasta 30. oktoobri juhtnõori kohaselt tööstusettevõtetes ära keelata kõik ületunnitööd.⁴¹

Novembrikuu alguses saatis Sõja-revolutsioonikomitee oma esindaja Narva Kreenholmi Manufaktuuri revideerima ja välja selgitama tema toodangu hulka ning toorainega varustatust. Samal ajal aitas ta realiseerida valmistoodangut. Tema kaasabil relvastati

³⁸ Sealsamas, lk. 84.

³⁹ V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 266.

⁴⁰ «Rahvaleht» 5. dets. 1917.

⁴¹ «Ревельский наблюдатель» 31 октября 1917.

töölised vabrikute ja tehaste kaitseks ning tehti lõpp ettevõtjate sabotaažile. Komitee kaitses kõigiti vabriku ja tehasekomiteede õigusi ettevõtete kontrollimise alal.

10. novembril 1917 kutsuti Tallinnas kokku Tallinna Piirkonna Töölisvanemate Nõukogu Keskkomitee üldkoosolek, kus moodustati Ajutine Tööliskontrolli Elluviimise Täitevkomitee.⁴²

11. novembril pöördus see Ajutine Täitevkomitee Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee poole palvega heaks kiita tema otsus komisjonide valimiste korraldamise kohta tööliskontrolli elluviimiseks. Vastuseks sellele palvele võttis Sõja-revolutsioonikomitee vastu otsuse, milles öeldakse, et ta «toetab kõigi tema korralduses olevate vahenditega Ajutise Täitevkomitee algatust tööliskontrolli elluviimisel».⁴³ 16. novembril otsustas ka Ametiühingute Keskbüroo kõigiti abistada Ajutist Täitevkomiteed tööliskontrolli teostamisel.⁴⁴

Ajutise Täitevkomitee 1917. aasta 13. novembri ringkirjas nr. 1 rõhutatakse, et tööliskontrolli sisseadmine on hädavajalik ning kuulutatakse välja töölisvanemate nõukogude ümbervalimised ja pärast valimisi nende ümbernimetamine tööliskomiteedeks.⁴⁵

Oma sama aasta 16. novembri ringkirjas nr. 2 andis Ajutine Täitevkomitee tööliskomiteede ja tööliste kontrollkomisjonide tegevuse korraldamise juhendi, mille kohaselt tööliskomitee koosnes kahest osakonnast: 1) ettevõtte korraldamise osakond ja 2) varustusosakond. Esimese ülesandeks oli ettevõtte kontrollimine ja reorganiseerimine, teise ülesandeks toor- ja kütteainete muretsemine ning jaotus. Tööliskontroll pandi kontrollkomisjonile, kelle koosseisust moodustasid tööliste esindajad $\frac{2}{3}$, ülejäänud kolmandikku võisid kuuluda ettevõtte teenistujate esindajad. Igasse ettevõtte jaoskonda, välja arvatud direktori kabinet, määrati üks kontrollkomisjoni liige. Komisjon võttis osa ka ettevõtte juhatuse koosolekutest. Ringkiri kohustas ettevõtte administratsiooni andma kontrollkomisjonile kõik vajalikud materjalid ettevõtte tegevuse kohta, esitama talle kontrollimiseks kõik dokumendid ja asjaajamise raamatud, et sellega lõpp teha ärisaladustele. Vastavalt ringkirjale loodi kontrollkomisjonid ka neis ettevõtteis, millede evakueerimine oli käimas, et tõkestada nende seadmete ja materjalide mahamüümist ning üleandmist teistele ettevõtetele. Samuti oli kontrollkomisjonide ülesandeks võidelda saboteerimise vastu ja teatada igast sabotaažiaktist kohe tööliskomiteele, kes selle kõrvaldamiseks oli kohustatud viivitamata vastavaid samme astuma.⁴⁶

Tööliskontrolli kohta antud dekreedist ja Ajutise Täitevkomitee instruksioonist juhenduses arendasid Tallinna, Narva ja teiste tööstuskeskuste töölised hoogsat tegevust kontrollorganite loomisel. Algas «punakaartlik» rünnak kapitalile Eestis.

Väga mitmetes Tallinna tehastes toimus ettevõtte kontrollkomisjoni valimine ja tööliskomitee loomine juba 18. novembril 1917. Vene-Balti Laevaehitustehases said bolševikud kontrollkomisjoni valimisel rõhuva häälteenamuse — 2016 häält; esseerid said 102, Eesti menševikud ja tööerakondlased, kes olid esinenud ühise nimekirjaga, said ainult 8 ja parteitud 83 häält.⁴⁷

«Dvigateli» tehase tööliste üldkoosolekul, mis toimus samal päeval, valiti kontrollkomisjoni 9 bolševikku, 1 esseer ja 3 «parteitute» maski all esinenud menševikku.⁴⁸

Viljandi masinaehitustehases arutati kontrollkomisjoni loomise küsimust bolševike partei koosolekul ning tehase parteiorganisatsioon esitas omalt poolt kontrollkomisjoni liikmete kandidaatideks 9 inimest.⁴⁹

Samal ajal loodi kontrollkomisjonid «Volta», Fr. Krulli, Lutheri ja teistes tehastes ning Balti Manufaktuuris.

⁴² «Звезда» 18 ноября 1917.

⁴³ ORRKA, f. P-1217, nim. 1, s.-ü. 1, l. 24.

⁴⁴ «Известия Ревельского Совета Рабочих и Военских Депутатов» 25 ноября 1917.

⁴⁵ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 433 ja 434.

⁴⁶ Sealsamas, lk. 437 ja 438.

⁴⁷ «Tööline» 22. nov. 1917.

⁴⁸ «Sotsiaaldemokraat» 22. nov. 1917.

⁴⁹ «Tööline» 29. nov. 1917.

Seega oli lühikese ajaga kõigis Tallinna suuremates tööstusettevõtetes loodud organid tööliskontrolli dekreedid elluviimiseks ning astunud esimene samm tööstuse ümberkujundamisel sotsialistlikuks.

Vabriku- ja tehasekomiteed ning kontrollkomisjonid hakkasid üha enam tungima tehase iga tegevusala üksikasjadesse. Nad koostasid tootmisplaane, hankisid raha, toorainet, kütust ja materjale, mis olid vajalikud ettevõtte normaalseks käiguhoidmiseks.

Niisuguse kontrolli teostamisel oli eeskujuks Vene-Balti Laevaehitustehase tugev, hästi organiseeritud ja tihedasti liitunud tööliste kollektiiv. Pärast reorganiseerimist kuulus siin tööliskomiteesse 26 inimest — 13 liiget ja sama palju kandidaate. Komitee tööorganik oli viieliikmeline presiidium. Tööliskontrolli teostamiseks ning tehaste varustamiseks kütuse, toorainete ja vajalike materjalidega tegutses tööliskomitee juures komisaride institutsioon.

Tehasekomitee määras komisaride isegi Petrogradis asuvasse Vene-Balti Laevaehitustehase riiklikku juhatusse, samuti Tallinnast Petrogradi evakueeritud laevade ehituse lõpuleviimise kontrollimiseks. Komisaride institutsiooni loomine oli üheks üleminekuvormiks tehaste tööliste juhtimisele võtmisel.

Peale selle oli siin igas tsehhis ja töökojas loodud tsehhikomitee, kes pidi lahendamata tööliste ja administratsiooni vahel tekkinud tüliküsimusi.

Teatades korraldava kontrolli sisseadmist, nõudis Vene-Balti Laevaehitustehase tööliskomitee oma esimeses ringkirjas, et «tehase administratsioon, samuti töölised ja teenistujad peavad rangelt täitma kõiki tööliskomitee otsuseid, mis on tehtud temale antud instruksioonide piirides.»⁵⁰

Tehasekomitee tegevust juhtis siin ettevõtte bolševike parteiorganisatsioon. 25. novembril 1917 korraldatud bolševike üldkoosolek oli pühendatud tööliskontrolli küsimuse arutamisele. Tööliskomiteele soovitati kontrolli teostamiseks vajaduse korral kaasa võtta ka tehnilist personali, esijoones, kui see on võimalik, bolševike partei liikmeid. Koosolek kohustas tööliskomitee liikmeiks olevaid bolševikke pidama rahvahulkadega tihedat sidet, hoidma oma tööst eemal bürokratismi, olema eeskujuks käitumises ja hoidma kõrgel partei liikme ning tööliskollektiivi au.⁵¹

Suurt tähelepanu pöörasid Vene-Balti Laevaehitustehase tööliskomitee ja tema kontrollorganid tehase varustamisele kütuse ja materjalidega. Samade küsimustega tegeles tööliskontroll ka teistes ettevõtetes. «Dvigateli» tehase kontrollkomisjon andis 22. novembril tööliste üldkoosolekule aru olukorrast tehases ja oma tegevusest. Komisjon, kelle organiteks olid presiidium, kütusega ja toorainega varustamise, tellimuste vastuvõtmise, nende jaotamise ja täitmise, sisekorra ja jooksvate küsimuste osakond, oli astunud energilisi samme materjalide saamiseks ning nende veoks tehasesse.⁵² 23. novembril võttis ta oma kontrolli alla kogu tehase raamatupidamise ja kolm päeva hiljem seati tööliskontroll sisse kogu tehases,⁵³ kus siitpeale ei toimunud mitte midagi ilma komisjoni teadmata.⁵⁴

Tehase administratsioon tegi kõik, et tööliskontrolli tegevust «Dvigatelis» katkestada ja tootmist laostada. Ta teatas töölistele, et tehase lõpetab töö. Kontrollkomisjoni poolt kokkukutsutud tööliste üldkoosolek otsustas evakueerimise seisma panna ning kohustas kontrollkomisjoni koos Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukoguga samme astuma, et tagada tehase varustamist tooraine ja kütusega.⁵⁵

Energiliselt teostasid tööliskontrolli ka Tallinna Laevaehitustehase (end. Bekkeri) ja «Volta» tehase töölised, kuigi nende tehaste varad ja seadmed olid 1917. aasta sügisel suurelt osalt juba evakueeritud. Neis tehastes peeti otsustavat võitlust selle eest,

⁵⁰ ORRKA, f. P-1486, nim. 1, s.-ü. 30, l. 1.

⁵¹ Sealsamas, s.-ü. 4, l. 1.

⁵² «Tööline» 24. nov. 1917.

⁵³ «Tööline» 27. nov. 1917.

⁵⁴ «Tööline» 29. nov. 1917.

⁵⁵ «Tööline» 23. nov. 1917.

et vabrikantidel ei läheks korda tehasele kuuluvat vara mitmele poole maha müüa ning sellega takistada tehase taastamist.

1918. aasta jaanuaris kehtestati töölist kontroll Põhja-Lääne Laevaehituse ja Mehhaanika A/S-i juhatuse tegevuse üle, kellele Tallinna Laevaehitustehas kuulus. Juhatuse istungiteist hakkasid osa võtma kontrollkomisjoni liikmed bolševikud K. Maim ja F. Semenuha.⁵⁶

Analoogiliselt toimus töölist kontrolli sisseseadmine Tallinnast evakueeritud «Volta» tehases. Arutanud tehase olukorda, otsustas Petrogradis juhatuse juures olev töölist komitee 16. aprillil 1918, et «kuna tehas, nagu tööpingid, masinad, poolvalmis- ja valmisdetailid, materjalid ja muu tehase vara, on evakueeritud täielikult Petrogradi, Moskvasse, Harkovi ja Permi ning peale selle vaenlane on okupeerinud linna [s. o. Tallinnal], tuleb töölist komiteel jääda ajutiselt A/S. «Volta» juhatuse juurde, et kaitsta tehase vara, teostada töölist kontrolli ning otsida vahendeid tehase taastamiseks, hankida tellimusi ja üldse astuda kõikvõimalikke samme tehase kiiremas korras käikulaskmiseks.»⁵⁷

«Volta» tehase juhatuse aga jätkas visalt tehase taastamise saboteerimist, ei tunnustanud töölist kontrolli ja katsus maha müüa tehasele kuuluvaid materjale ning sisseseadet. Tehase töölist komitee otsustas saboteerivad juhatuse liikmed arreteerida ning pöördus Petrogradi Sabotaaži Vastu Võitlemise Komitee poole, kes andiski välja orderi juhatuse liikmete Schaubi, Galperini ja Muravski arreteerimiseks. Kaks viimast neist paigutati vanglasse, Schaubi aga võtsid juhatuse teenistujad oma käendusele.⁵⁸

«Volta» tehase töölist komitee tegi kontrollkomisjonile ülesandeks saata Moskvas, Harkovis ja Permis asuvate ladude, masinate, sisseseade ja materjalide olukorra kontrollimiseks ja revideerimiseks kohale oma esindajad.⁵⁹

Lutheri vabrikus hakkas kontrollkomisjon igakülgsest vabriku tegevusse süvenema. Ta nõudis, et administratsioon esitaks talle iga päev täpsed andmed olemasoleva kütuse, materjalide ja summade ning nende kulutamise kohta. Komisjon tundis huvi ka selle vastu, kui suurt palka saavad direktorid ja teenistujad. Nagu teatas Lutheri tehase esindaja Tallinna Piirkonna Vabrikantide ja Tehaseomanike Ühingu koosolekul 3. jaanuaril 1918, oli vabriku juhatusel õnnestunud pääseda ainult suuliste andmete esitamiseks.⁶⁰ Seega oli administratsioonile jäänud võimalus anda vale andmeid olukorra kohta tehases, ka ei olnud kontrollkomisjonil võimalik tutvuda dokumentidega, mis oleksid võinud heita valgust administratsiooni tegevuse kulissidetagusesse.

Põhja Tselluloosi- ja Paberivabrikus kehtestati töölist kontroll novembri lõpul. Töölist komitee liikmed jaotasid omavahel funktsioonid ja kontrollitavad objektid.⁶¹ Kontrolli teostati kogu vabrikus — peale direktori kabineti, see aga andis administratsiooni võimaluse tegutseda töölist kontrollist mööda minnes.⁶²

Johanson'i paberivabrikus seadis töölist komitee kontrolli sisse mitte ainult tootmise, vaid ka juhatuse kogu kirjavahetuse üle.⁶³

Aseri tsemenditehase töölist vanemate nõukogu esitas juba 27. oktoobril 1917 tehase juhatusele nõudmise, et see tunnustaks töölist kontrolli ja alluks töölist vanemate nõukogu korraldustele. 10. novembril seati tehase kontoris sisse töölist vanemate nõukogu liikmete pidev valvekord, kes kontrollisid kogu tehase tööd, võtsid vastu, kontrollisid ja kinnitasid oma allkirjaga rahalisi tehinguid ja väljaminevaid kirju; ilma nõukogu liikme allkirjata ja pitserita ei olnud need kehtivad.⁶⁴

Tutvunud V. I. Lenini poolt koostatud dekreediga töölist kontrolli kohta,

⁵⁶ LO RAA (= Leningradi Oblasti Riiklik Ajaloo Arhiiv), f. 1563, nim. 1, s.-ü. 24, l. 392.

⁵⁷ NSVL ORRKA, f. 472, nim. 1, s.-ü. 32, l. 72.

⁵⁸ RAKA, f. 1804, nim. 2, s.-ü. 2907, l. 307.

⁵⁹ NSVL ORRKA, f. 472, nim. 1, s.-ü. 32, l. 72.

⁶⁰ RAKA, f. 1804, nim. 2, s.-ü. 2907, l. 319.

⁶¹ RAKA, f. 1804, nim. 3, s.-ü. 730, l. 397 ja 398.

⁶² RAKA, f. 1804, nim. 2, s.-ü. 2907, l. 319.

⁶³ RAKA, f. 218, nim. 1, s.-ü. 18, l. 147.

⁶⁴ «История СССР» 1957, № 3, lk. 137.

mis avaldati novembrikuu algul ajakirjanduses, hakkasid Tartu, Narva, Viljandi, Sindi ja teiste tööstusettevõtetega linnade ning asulate töölised seda ellu viima.

Tartu Telefonivabriku töölised valisid 12. novembril toimunud üldkoosolekul ümber oma töölisvanemate nõukogu ning kohustasid teda vabriku tegevuse üle sisse seadma töölis kontrolli. Peale selle volitas koosolek töölisvanemate nõukogu vajaduse korral rakendada kontrollimiseks ja administratsiooni tegevuse selgitamiseks spetsialiste ka väljastpoolt vabrikut.⁶⁵ Hiljem kinnitasid Telefonivabriku töölised oma üldkoosolekul ka töölis kontrolli põhimääruse, valisid kontroll komisjoni, kes pidi ellu viima töölis kontrolli dekreedid ning nimetasid töölisvanemate nõukogu ümber vabrikukomiteeks.⁶⁶

Kontroll komisjonid töölis kontrolli kehtestamiseks loodi ka Mohri mööblivabrikus, Hackenschmiedti värvimisvabrikus jm.⁶⁷

Pärast Oktoobrirevolutsiooni muutus Tartu ettevõtetes töölis kontrolli teostamise keskuseks Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu tööosakond, kus bolševikel 1917. aasta oktoobris oli otsustav mõju. 16. novembril määras tööosakond kindlaks oma funktsioonid, mille tulemusena ta ettevõtete siseelus hakkas tööliste huvides kaasa rääkima ja muutus tööliste majanduslikku võitlust, töötülide lahendamist, tööta organis eerimist ning tööstusettevõtetes töölis kontrolli sisseadmist juhtivaks organiks.⁶⁸

Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu tööosakonna abil kehtestati töölis kontroll ka aiandusettevõtetes, Villmanni tubakavabrikus ja teistes ettevõtetes.⁶⁹

Narva-Jõesuu vineeritehase töölised teatasid 12. novembril tehase direktioonile tehase komitee valimisest ja töölis kontrolli sisseadmisest.⁷⁰ Narva bolševike hääl kandja «Rahvaleht» kutsus oma 5. detsembri numbris töölisi üles võimalikult kiiresti tootmise üle oma kontrolli kehtestama, ootamata abi kõrvalt. Detsembri- ja jaanuarikuu kestel kehtestati töölis kontroll kõigis Narva ettevõtetes.

Suurte tööstuskeskuste eeskujul kehtestasid töölis kontrolli ka maal ja väiksemates linnades asuvate ettevõtete töölised. Nii allutati Paides töölis kontrollile ja tööliste juhtimisele Kopli ja Ko masinaehitustehas.⁷¹ Sama tehti ka Meleski klaasivabrikuga, mille parun V. E. von Tobien 1917. aasta jaanuaris oli münud kellelegi Jüri Tossule.⁷² Viljandis juhtis töölis kontrolli organiseerimist Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Täitevkomitee ja Sõja-revolutsioonikomitee. Nende kaasabil murti ettevõtjate sabotaaži linavabrikus ja tuletikuvabrikus.

24. novembril 1917 kutsuti linavabriku direktor, kes pärast nõukogude korra kehtestamist oli määrdeõlide puudumise ettekäändel vabriku sulgenud, Nõukogu Täitevkomitee ja Sõja-revolutsioonikomitee ühisele koosolekule, kus talle esitati kategooriline nõue lasta 48 tunni jooksul vabrik kahes vahetuses uuesti käiku ja tunnustada töölis kontrolli.⁷³ 1917. aasta detsembrikuu lõpul organiseeriski töölis komitee linavabrikus töölis kontrolli.⁷⁴

Ka Viljandi tuletikuvabriku omanik E. Pohl püüdis töölis kontrolli sisseadmist takistada. Tema korralekutsumiseks keelas Viljandi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Täitevkomitee tööstusosakond kuni töölis kontrolli kehtestamiseni metsamaterjalide veo vabrikule.⁷⁵

Kui Eesti tööstuskeskustes — Tallinnas ja Narvas — kehtestati töölis kontroll tööliste revolutsioonilis-demokraatlike organisatsioonide kaasabil lühikese aja jooksul, siis väikelinnades ja maal asuvates ettevõtetes nõudis see pikemat aega, kuna töölised olid neis halvasti organiseeritud ja ettevõtjate vastupanu seetõttu efektiivsem.

⁶⁵ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 432.

⁶⁶ «Edasi» 22. dets. 1917.

⁶⁷ «Edasi» 3. jaan. ja 18. veebr. 1918.

⁶⁸ «Tartu Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Teataja» 18. nov. 1917.

⁶⁹ «Молот» 5 декабря 1917; «Edasi» 19. dets. 1917.

⁷⁰ ORRKA, f. P-1233, nim. 1, s.-ü. 14, l. 218.

⁷¹ RAKA, f. 218, nim. 1, s.-ü. 18, l. 154 ja 155.

⁷² RAKA, f. 558, nim. 1, s.-ü. 43, l. 1.

⁷³ ORRKA, f. P-1285, nim. 1, s.-ü. 1, l. 23.

⁷⁴ «Tööraha Hääl» 3. jaan. 1918.

⁷⁵ ORRKA, f. P-1285, nim. 1, s.-ü. 17, l. 6.

Et abistada nende ettevõtete töölisi töölist kontrolli kehtestamisel, saatis VSDT(b)P Tallinna Komitee sinna oma esindajad. Nii saabus novembrikuu esimestel päevadel Port-Kundasse komitee esindajana O. Rästas. 4. novembril organiseerisid tsemenditehase töölised tema kaasabil Sõja-revolutsioonikomitee, valisid sõjatribunali ja kutsusid ellu Punakaardi üksuse. Kõik töölisorganid — töölisvanemate nõukogu, korterikomisjon, toitluskomitee, tribunal ja Punakaardi üksus — allusid Sõja-revolutsioonikomiteele. Viimane seadis tehases sisse kontrolli direktiooni ja tootmise üle, samuti reorganiseeris ta 25. novembril töölisvanemate nõukogu töölist komiteeks, kontroll tootmise üle anti värskelt loodud kontrollkomisjoni kätte.⁷⁶ 1918. aasta jaanuaris kehtestati töölist kontroll Port-Kunda tsemenditehasele kuuluvas sadamas.⁷⁷

Töölist kontrolli kehtestamine tootmise ja toodangu jaotamise üle kutsus kodanluse hulgas esile tigea rahulolematuse. Alustati otsekohe võitlust töölist kontrolli vastu, desorganiseerides tootmist ja sulgedes tellimuste, toorainete ning kütuse puudumise ettekäändel tehaseid jne.

Balti Manufaktuuri administratsioon teatas töölistele, et ta ei tunnusta mitte mingisugust kontrolli, kui aga töölist kontroll siiski sisse seatakse, siis lakkab ta ettevõtet kütuse ja toorainetega varustamast.^{77a} Et oma sõnadele kaalu anda, vähendas manufaktuuri administratsioon töölisvanemate arvu viiele.⁷⁸

Vabrikantide sabotaažist teatas Balti Manufaktuuri töölist komitee Sõja-revolutsioonikomiteele, kes 9. detsembril arutas seda küsimust tehase administratsiooni esindaja juuresolekul. Viimane kordas ettevõtjate nõudmist ning ütles, et administratsioon kasutab kõiki võimalusi tootmise jätkamiseks ning manufaktuuri varustamiseks toorainete ja kütusega ainult tingimisel, et töölised 1) loobuvad töölist kontrollist, 2) annavad administratsioonile vabad käed tegutsemiseks ja 3) loobuvad õigusest arutada administratsiooni esindajate tegevust ning neid vallandada.⁷⁹

Sõja-revolutsioonikomitee mõistis karmilt hukka Balti Manufaktuuri administratsiooni saboteerimispoliitika ja nõudis kategooriliselt, et too otsekohe rakendaks kõiki vahendeid tootmise jätkamiseks. Manufaktuuri töölisi aga kohustati sisse seadma kontroll tootmise üle.⁸⁰ Sellega oli tehtud lõpp juhtkonna sabotaažile.

Lauavabriku omanik Markel Makarov keeldus töölist kontrolli tunnustamast, sulges tehase ja andis kõigile töölistele lõpuarve. Viimased pöördusid abi saamiseks Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogu Täitevkomitee poole. Too arutas küsimust ning kohustas vabrikant Makarovit tagasi võtma kõik vallandatud töölised ja «tulevikus tegutsema ainult kooskõlastatult töölist kontrolliga». Tehase omanikku hoiatati, et kui ta seda eeskirja ei täida, siis rakendab Täitevkomitee kõige rangemaid vahendeid, kaasa arvatud tehase natsionaliseerimine.⁸¹ Täitevkomitee seisukoht mõjus omanikule kainestavalt ning viimane oli sunnitud neid nõudmisi täitma.

Et takistada töölist kontrolli tegevust, hävitasid vabrikandid paljudes ettevõtetes arvepidamis- ja äriraamatud koos andmetega saadud tellimuste, olemasoleva tooraine ja materjalide kohta, mis võimaldasid pilku heita ettevõtte rahalisele seisukorrale jne. Ettevõtete normaalse töö ja tootmise desorganiseerimiseks ning töölist kontrolli tegevuse raskendamiseks riisusid ettevõtjad tehastest suurtes kogustes tooraineid ja materjale. Nii toimus 1917. aasta detsembris Lutheri vabrikus suureulatuslik materjalide vargus. Töölist komitee poolt teostatud juurdluse tulemusena avastati riisunud materjalide ladu. Ühtlasi selgus, et varguse oli organiseerinud vabriku administratsioon ja teinud seda süstemaatiliselt.⁸²

⁷⁶ EKPA (= EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiiv), f. 27, nim. 1, s.-ü. 478, l. 9; TLA (= Tallinna Linna ja Harju Rajooni Riiklik Arhiiv), f. 240, nim. 1, s.-ü. 2252, l. 25 ja 26.

⁷⁷ TLA, f. 240, nim. 1, s.-ü. 2259, l. 56.

^{77a} RAKA, f. 1804, nim. 3, s.-ü. 730, l. 397 ja 398.

⁷⁸ Sealsamas.

⁷⁹ ORRKA, f. P-1217, nim. 1, s.-ü. 1, l. 52.

⁸⁰ Sealsamas.

⁸¹ ORRKA, f. P-1216, nim. 1, s.-ü. 3, l. 108.

⁸² «Tööline» 12. det. 1917.

Kapitalistide sabotaaži, mille eesmärgiks oli vabaneda töölistikontrollist, toetas ka osa kodanlikke spetsialiste. Vene-Balti Laevaehitustehases suhtus 30 inseneri eitavalt töölistikontrolli sisseeadmisesse.⁸³ Krulli tehase teenistujad keeldusid osa võtmast töölistikomiteest, kelle ülesandeks oli töölistikontrolli organiseerimine.⁸⁴ «Volta» tehase juhatuse teenistujad läksid veelgi kaugemale: nad võtsid vastu resolutsiooni, milles pandi ette laiali saata tehase töölistikomitee ning eemaldada tööliste esindajad kontrollkomisjoni koosseisust.⁸⁵

Kuid mitte kõigis Tallinna tööstusettevõtetes ei toetanud teenistujad ettevõtjaid ega astunud välja töölistikontrolli vastu. «Dvigateli» tehases näiteks jäid teenistujad oma kohale, toetasid kontrollkomisjoni ja abistasid teda.⁸⁶ Arutades töölistikontrolli loomise küsimust, võtsid Mayeri keemiatehase meistrid ja tööjuhatajad 6. detsembril oma üldkoosolekul vastu järgmise resolutsiooni: «Meie, Mayeri tehase meistrid ja tööjuhatajad, otsustasime täiesti toetada töölistikontrolli sisseviimist ning minna selles küsimuses töölistega käsikäes.»⁸⁷

Murdes kapitalistide vastupanu ja sabotaaži, võitis Eesti töölistiklass oma poole kodanlikke spetsialiste ja organiseeris otsustavalt ning järjekindlalt töölistikontrolli tootmise üle. Kõik see rikastas tema kogemusi, võimaldas saada koolitust majandusliku juhtimise alal ja valmistada ette sotsialistliku tootmise komandöride kaadrit.

*

Kokku võttes võib väita, et kooskõlas proletariaadi poliitilise võitluse kulgemisega tegi võitlus töölistikontrolli eest Eestis läbi kaks etappi. Revolutsiooni rahuliku arengu tingimustes oli võitlus töölistikontrolli eest suunatud nende töölistiklassi majanduslike saavutuste kindlustamiseks ja laiendamiseks, mis olid kätte võidetud Veebruarirevolutsiooni tulemusena. See võitlus viis 8-tunnilise tööpäeva, töötasu hinnete miinimumi ja kõrgendatud tariifide kehtestamisele ning vabrikute ja tehaste administratsioonide puhastamisele kõige reaktsioonilisematest elementidest. Sel teel suudeti töölistiorganisatsioone kaitsta kapitalistide vastu, võidelda majandusliku laose, kodanluse sabotaaži jm. vastu. Kuid võitlus töölistikontrolli eest ei ületanud sel etapil kapitalistlike suhete raame ja ei olnud suunatud nende likvideerimisele.

Pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu omandas võitlus töölistikontrolli eest kvalitatiivselt uue sisu. Tootmise üle teostatav töölistikontroll muutus sotsialistlikuks juhtimismeetodiks, töölistikontrolli organid aga kujunesid uue riigiparaadi koostisosaks. Sel etapil sai töölistikontrolli ülesandeks kogu tööstuse allutamine tõhusale ja igakülgele kontrollile, tööstuse sotsialistliku natsionaliseerimise ettevalmistamine ning sel teel majandusliku baasi loomine uuele, sotsialistlikule ühiskonnale. Selle lühikesa aja kestel, mil nõukogude võim Eestis kehtis, sai töölistikontroll hästi hakkama temale antud ülesannetega: ta kasvas üle vabrikute ja tehaste juhtimiseks tööliste poolt ning valmistas ette tööstusettevõtete üleminekut proletaarse riigi kätte. Eestis toimunud tööstuse sotsialistliku natsionaliseerimise valgustamine on aga juba omaette teema, mille käsitlemine ei ole käesoleva artikli ülesandeks.

*Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloos Instituut*

Saabus toimetuses
27. IV 1962

⁸³ RAKA, f. 1804, nim. 3, s.-ü. 730, l. 397 ja 398

⁸⁴ Sealsamas.

⁸⁵ NSVL ORRKA, f. 472, nim. 1, s.-ü. 22, l. 71.

⁸⁶ «Tööline» 24. nov. 1917.

⁸⁷ «Sotsiaaldemokraat» 14. dets. 1917.

БОРЬБА ЗА РАБОЧИЙ КОНТРОЛЬ В ЭСТОНИИ В ПЕРИОД ПОДГОТОВКИ И ПРОВЕДЕНИЯ ВЕЛИКОЙ ОКТЯБРЬСКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ

М. Петров,

кандидат исторических наук

Резюме

После Февральской революции наряду с общеполитическими лозунгами борьбы за победу пролетарской революции Коммунистическая партия выдвинула и экономические лозунги. Задачи пролетариата в области экономической борьбы сводились к тому, чтобы в союзе с беднейшим крестьянством осуществлять мероприятия, «направленные к контролю производства и распределению важнейших продуктов».¹

Рабочий контроль над производством и распределением В. И. Ленин рассматривал как средство борьбы за власть Советов, как важнейшее условие подготовки рабочих к свержению не только политического, но и экономического господства буржуазии.

Первые шаги рабочего контроля над производством в Эстонии начали осуществляться уже с первых дней Февральской революции. Рабочий контроль начал свою деятельность с возобновления работы предприятий, установления 8-часового рабочего дня, повышения заработной платы, с замены сурового фабричного режима новым внутренним распорядком и т. п. По требованию рабочих 4 марта 1917 г. Таллинский Совет рабочих и воинских депутатов, а 7 марта Нарвский Совет рабочих и солдатских депутатов приняли решение о введении 8-часового рабочего дня; для подростков был установлен 4-часовой рабочий день.

Одной из задач рабочего контроля была чистка заводской и фабричной администрации от наиболее реакционных элементов, от ревностных слуг самодержавия и капитала, отличавшихся усердием в эксплуатации рабочих и издевательствах над ними и потому ненавистных рабочим. По требованию рабочих Синдической мануфактуры в начале марта 1917 г. был уволен технический директор. Рабочие и служащие Таллинского порта удалили надзирателя порта. Профессиональный союз моряков Пярну отстранил от работы начальника порта и надзирателя. Железнодорожные служащие станции Таллин, Северо-Западной ж. д. удалили с работы помощника начальника станции, ревизора движения и заведующего товарной конторой. Борьбу за рабочий контроль возглавили созданные вскоре после Февральской революции фабрично-заводские комитеты (советы старост). Фабрично-заводские комитеты боролись за 8-часовой рабочий день, за повышение минимума заработной платы, за улучшение условий труда, техники безопасности, продовольственного снабжения, жилищных условий, создавали рабочую милицию, вмешивались в вопросы найма и увольнения рабочих. Фабрично-заводские комитеты уделяли большое внимание вопросам производства. Они предотвращали закрытие предприятий и расхищение оборудования, изыскивая для них сырье и топливо, боролись против дезорганизации производства со стороны капиталистов. Фабрично-заводские комитеты были призваны не только защищать экономические интересы рабочих, но как постоянные и авторитетные органы они должны были сыграть большую роль в организации производства, стать органами рабочего контроля над производством.

В борьбе за рабочий контроль большую роль играла большевистская печать. Она оказывала идейно-политическое воздействие на рабочих, обобщала их практический опыт по осуществлению рабочего контроля и указывала путь его дальнейшего развития.

Большевистская печать широко освещала образование фабрично-заводских комитетов и развитие их контрольных функций, организацию профсоюзов, создание рабочей милиции на заводах и т. п. В передовой статье первого номера, посвященной задачам газеты «Утро правды», редакция указывала, что она будет поддерживать «стремление рабочих к производству контроля над промышленными предприятиями».

Газета «Кийр» 29 мая 1917 г. писала, что «революционная демократия требует, чтобы контроль над производством и распределением перешел в руки Совета рабочих и воинских депутатов, тогда рука капиталистов, занесенная для удара по революции, повиснет в воздухе». 2 июня газета «Кийр» выступила с призывом созвать, по примеру Петрограда, конференцию фабрично-заводских комитетов, на которой обсудить состояние промышленности, контроль и регулирование производства, задачи фабрично-заводских комитетов и их роль в профсоюзном движении и др. Конференция фабрично-заводских комитетов Таллина прошла по плану, опубликованной газетой «Кийр».

¹ В. И. Ленин, Соч., т. 23, стр. 332.

Переломным моментом в борьбе за установление рабочего контроля над производством явилась победа Великой Октябрьской социалистической революции.

10 ноября 1917 г. в Таллине был создан «Временный исполнительный комитет по осуществлению рабочего контроля», который сразу же приступил к введению рабочего контроля на всех предприятиях Таллина.

В то же время происходило установление рабочего контроля на предприятиях Нарвы, Тарту, Синди, Вильянди, Пярну, Пайде и других.

Рабочий контроль после Октябрьской революции стал проводиться как социалистическое мероприятие, а органы рабочего контроля стали составной частью нового государственного аппарата, переходя от простого контроля к организации производства.

Органы рабочего контроля стали более детально вникать во все стороны деятельности предприятий. Они выработывали производственные планы, изыскивали финансовые средства, сырье, топливо и др. материалы, необходимые для нормальной деятельности заводов и фабрик.

Введение рабочего контроля проходило в ожесточенной борьбе с предпринимателями, в условиях саботажа буржуазных специалистов. Например, администрация «Балтийской мануфактуры» заявила, что она никакого контроля не признает и, если будет введен рабочий контроль, она не обеспечит фабрику сырьем.

В период борьбы за осуществление контроля над производством рабочие приобрели опыт организации производства, научились управлять фабриками и заводами, создали предпосылки для социалистической национализации предприятий.

*Институт истории
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
27. IV 1962

DER KAMPF UM DIE ARBEITERKONTROLLE IN ESTLAND IN DER PERIODE DER VORBEREITUNG UND DURCHFÜHRUNG DER GROSSEN SOZIALISTISCHEN OKTOBERREVOLUTION

M. Petrow

Zusammenfassung

Neben den allgemeinpolitischen Losungen des Kampfes um den Sieg der proletarischen Revolution stellte die Kommunistische Partei nach der Februarrevolution auch wirtschaftspolitische Losungen auf. Im Bereiche des wirtschaftlichen Kampfes bestanden die Aufgaben des Proletariats darin, im Bunde mit den ärmsten Schichten der Bauernschaft Massnahmen zu treffen, deren Ziel «die Kontrolle der Produktion und die Verteilung der wichtigsten Produkte»¹ war.

W. I. Lenin betrachtete die Kontrolle der Produktion und Verteilung als ein Mittel des Kampfes um die Sowjetmacht, als eine der wichtigsten Voraussetzungen, die es der Arbeiterklasse ermöglichten, nicht nur die politische, sondern auch die wirtschaftliche Herrschaft der Bourgeoisie zu stürzen.

Die ersten Massnahmen auf dem Gebiete der Produktionskontrolle seitens der Arbeiter datieren in Estland von den ersten Tagen der Februarrevolution. Die Arbeiter machten sich daran, die Betriebe wieder in Gang zu setzen, den Achtstundentag einzuführen, den Arbeitslohn zu steigern, das harte Fabriksregime durch ein neues inneres Reglement zu ersetzen usw. Ihren Forderungen gemäss liess der Tallinner Rat der Arbeiter- und Soldatendeputierten am 4. März 1917, der gleiche Rat in Narva am 7. März 1917 einen achtstündigen Arbeitstag einführen, für Halbwüchsige aber einen vierstündigen.

Eine der Aufgaben der Arbeiterkontrolle war die Säuberung der Betriebsverwaltungen von reaktionären Elementen, von den eifrigsten Dienern der Alleinherrschaft und des Kapitals, deren schändliche Tätigkeit sie den Arbeitern verhasst machte. Die Arbeiter der Sindi-Manufaktur erlangten Anfang März 1917 die Entlassung des technischen Direktors. Die Arbeiter und Angestellten des Tallinner Hafens beseitigten den Hafenaufseher. Der Gewerkschaftsverband der Seeleute in Pärnu entfernte den Hafen-

¹ В. И. Ленин, Соч., т. 23, стр. 332.

kommandanten und den Aufseher, die Eisenbahnbeamten der Nordwest-Bahn in Tallinn — den Gehilfen des Stationschefs, den Revidenten und den Leiter der Güterbeförderung. An der Spitze des Kampfes um die Produktionskontrolle standen die gleich nach der Februarrevolution geschaffenen Fabrikskomitees (Ältestenräte), die um den Achtstundentag kämpften, ein höheres Minimum des Arbeitslohns, bessere Arbeitsbedingungen, die Einführung von Sicherheitsmassregeln, die Versorgung mit Lebensmitteln und günstigere Wohnungsbedingungen anstrebten, die Arbeitermiliz organisierten, sich in die Fragen der Anstellung und Entlassung der Arbeiter einmischten. Die Fabrikskomitees widmeten den Produktionsproblemen sehr viel Aufmerksamkeit, sie suchten der Schliessung der Unternehmen vorzubeugen, verhinderten den Raub des Inventars, beschafften die fürs Funktionieren der Betriebe nötigen Roh- und Brennstoffe, widersetzen sich dem Desorganisieren der Produktion seitens der Kapitalisten. Die Fabrikskomitees vertraten nicht bloss die wirtschaftlichen Interessen der Arbeiter: als ständige Organe von grosser Autorität sollten sie bei der Regelung der Produktion eine grosse Rolle spielen, zum Werkzeug der von den Arbeitern ausgeübten Produktionskontrolle werden.

Am Kampf um die Produktionskontrolle nahm die bolschewistische Presse lebhaft teil. Sie lenkte die Arbeiter in ideeller und politischer Hinsicht, verallgemeinerte ihre praktischen Erfahrungen auf dem Gebiete der Kontrolle und wies Wege zu deren weiterer Entwicklung.

Die bolschewistische Presse ging in allen Einzelheiten auf die Gestaltung der Fabrikskomitees ein, sie beleuchtete deren Kontrollfunktionen, die Erschaffung der Gewerkschaftsverbände und der Arbeitermiliz auf den Werken usw. Im Leitartikel ihrer ersten Nummer schrieb die Zeitung «Utro Pravdy», dass sie «die Bestrebungen der Arbeiter, die Produktion in den Industriebetrieben zu kontrollieren» unterstützen werde.

In der Zeitung «Kiir» vom 27. Mai 1917 hiess es, «die revolutionäre Demokratie verlange den Übergang der Kontrolle von Produktion und Verteilung in die Hände der Räte der Arbeiter- und Soldatendeputierten; die Kapitalisten, die zum Schlage gegen die Revolution ausholen, würden dadurch unschädlich gemacht werden». Am 2. Juni ruft die «Kiir» auf, dem Beispiel Petrograds zu folgen und eine Konferenz der Fabrikskomitees zusammenzurufen, um den Zustand der Industrie, die Kontrolle und Regulierung der Produktion, die Aufgaben der Fabrikskomitees, ihre Rolle in der Bewegung der Gewerkschaftsverbände, sowie andere Fragen zu erörtern. Eine solche Konferenz wurde auch wirklich nach dem von der Zeitung vorgeschlagenen Plan durchgeführt.

Einen Wendepunkt im Kampfe um die Einsetzung der Produktionskontrolle seitens der Arbeiter bildete der Sieg der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution.

Am 10. November 1917 entstand in Tallinn ein «Zeitweiliges Exekutivkomitee für die Verwirklichung der Arbeiterkontrolle», das sofort ans Organisieren der Kontrolle in allen Unternehmen Tallinns ging.

Gleichzeitig kam die Arbeiterkontrolle in den Unternehmen von Narva, Tartu, Sindi, Viljandi, Pärnu, Paide u. a. zustande.

Nach der Oktoberrevolution bildete die Arbeiterkontrolle eine sozialistische Massnahme: ihre Organe wurden zum Bestandteil des neuen Staatsapparats, sie gingen von der blossen Kontrolle zum Organisieren der Produktion über, befassten sich mit allen Einzelheiten der Tätigkeit der Unternehmen, stellten Produktionspläne zusammen, machten Geldmittel, Roh- und Brennstoffe, sowie andere Materialien ausfindig, die das Unternehmen zu seiner normalen Arbeit brauchte.

Die Einsetzung der Arbeiterkontrolle erfolgte in erbittertem Kampf mit den Unternehmern, in den Bedingungen der Sabotage seitens der Spezialisten aus der Bourgeoisie. So erklärte z. B. die Administration der Baltischen Manufaktur, sie wolle keinerlei Arbeiterkontrolle anerkennen, im Falle der Einsetzung einer solchen aber werde sie die Beschaffung des Rohstoffs unterbrechen.

In der Periode des Kampfes um die Produktionskontrolle erwarben die Arbeiter Erfahrungen auf dem Gebiete der Betriebsorganisation, der Betriebsverwaltung. Auf diese Weise wurden die Voraussetzungen einer sozialistischen Nationalisierung der Unternehmen geschaffen.